

Lausunto

05.03.2021

Asia: VN/547/2020

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Onko naisiin kohdistuvan väkivallan raportiojalle mielestänne tarvetta?

Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI pitää kansallista naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen raportioijan tehtävää erittäin tarpeellisena. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, on naisiin kohdistuva väkivalta keskeinen yhteiskunnallinen ongelma Suomessa. Suomessa on viime vuosina kehitetty runsaasti tervetulleita toimia naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi, pääosin kansainvälisten velvoitteiden toimeenpanon myötä. Kuten Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma 2020-2023 osoittaa, väkivallan vähentämiseksi Suomessa on kuitenkin edelleen paljon tehtävää.

Hallituksen esityksessä esitetään, että Yhdenvertaisuusvaltuutettu toimisi kansallisena naisiin kohdistuvan väkivallan raportioijana. Myös Tasa-arvovaltuutettu ja Eduskunnan ihmisoikeuskeskus ovat olleet esillä mahdollisina sijoituspaikkoina. Hallituksen esityksen taustakeskusteluissa keväällä 2020 ja kuulemistilaisuudessa marraskuussa 2020 esitimme HEUNia potentiaalisena sijoituspaikkana. Myös eräät muut tahot esittivät marraskuun kuulemistilaisuudessa HEUNia vaihtoehtoisena sijoituspaikkana. Hallituksen esityksessä HEUNI mainitaan lyhyesti, mutta todeten, että ”HEUNin toiminta on kuitenkin tutkimuspainotteista ja instituutin tehtävät painottuvat kriminaalipolitiikkaan. Tehtävän antaminen HEUNille myös poikkeaisi ihmiskaupparaportioijan osalta omaksutusta hallinnollisesta ratkaisusta.” HEUNin näkemyksen mukaan tutkimuksellisuus olisi raportioijan toiminnalle eduksi, sillä tutkittu tieto antaisi raportiojalle sitä taustatietoa mitä tehtävän hoitamisessa tarvitaan. HEUNI on tutkimus- ja kehittämisinstituutti, jonka tutkimus painottuu käytännönläheiseen ja viranomaisten ja käytännön toimijoiden käyttöön annettavan hyödynnettävän tiedon tuottamiseen sekä viranomaisten ja muiden toimijoiden kouluttamiseen ja käytäntöjen kehittämiseen. Esimerkkinä voi mainita HEUNin kehittämän käsikirjan sosiaalityöntekijöille ja muille, jotka työssään kohtaavat sukupuolistunutta väkivaltaa kohdanneita pakolais- ja turvapaikanhakijataustaisia naisia (ks. <https://bit.ly/3aqhdOE>).

HEUNIn näkemyksen mukaan sijaintipaikan hallinnollista ratkaisua voi lainsäädännöllä tarvittaessa muuttaa, eikä ”omaksuttu” tai olemassa oleva valmis hallinnollinen ratkaisu voi olla sijainnin edellytys. Siten kansallisen naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen raportoinnin sijaintipaikkaa on edelleen syytä arvioida, ja Tasa-arvovaltuutetun, Eduskunnan ihmisoikeuskeskuksen, ja myös mahdollisten muiden sijaintipaikkojen sopivuutta tarkastella syvällisemmin.

Onko teillä huomioita koskien naisiin kohdistuvan väkivallan raportoinnin tehtäviä?

Hallituksen esityksessä todetaan, että ”Suomessa ei ole itsenäistä ja riippumatonta viranomaista, joka seuraisi keskitetysti naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisia toimenpiteitä, niiden ja kansallisen lainsäädännön toimivuutta, kansainvälisten velvoitteiden toteutumista sekä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kokonaisuutena laajasti yli sektoreiden rajojen sekä raportoinnin havainnoistaan päätöksentekijöille.” HEUNIn näkökulmasta naisiin kohdistuvan väkivallan vastainen raportoinnin keskeinen tehtävä olisi seurata naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisia toimia, etenkin viranomaisten toimia, mukaan lukien palveluihin pääsyä, ja nostaa esiin havaitsemiaan ongelmia suoraan viranomaisille, sekä eduskuntaraportoinnin kautta. Raportoinnin tulisi myös tuottaa tietoa naisiin kohdistuvan väkivallan tilasta Suomessa (esimerkiksi vuosittain).

HEUNIn näkemyksen mukaan yksi keskeinen tehtävä olisi seurata sitä, puuttuuko Suomi riittävästi naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. Näin ollen raportoinnilla olisi myös tärkeä tehtävä seurata valtion suojeluvetoisuuden toteutumista, eli sitä, miten hyvin Suomi kykenee suojelemaan naisia heihin kohdistuvilta ihmisoikeusloukkauksilta, eli heihin kohdistuvalta väkivallalta.

HEUNI kannattaa raportoinnin tehtävän nais erityisesti lähestymistapaa, mutta suosittaa, että raportoinnin tehtävissä huomioidaan selkeästi myös sukupuolen moninaisuus ja siihen perustuva sukupuolittunut väkivalta.

HEUNI kannattaa myös sitä, että raportoinnin huomioi tehtävässään risteävät erot, ja etenkin maahanmuuttajataustaisten naisten väkivallan kokemukset, sekä heidän saamansa avun toimivuuden ja riittävyyden.

Esityksen mukaan naisiin kohdistuvan väkivallan raportoinnina tehtävän hoitamiseksi yhdenvertaisuusvaltuutetulla ei olisi oikeutta saada salassa pidettäviä tietoja. Ovatko esitetyt tiedonsaantioikeudet mielestänne riittäviä?

Jos katsotte, että yhdenvertaisuusvaltuutetulla tulisi olla oikeus saada myös salassa pidettäviä tietoja raportoinnin tehtävän hoitamiseksi, mitä tietoja ja miltä viranomaiselta tai muulta taholta yhdenvertaisuusvaltuutetun tulisi mielestänne saada? Entä mihin tarkoitukseen salassa pidettäviä tietoja tarvittaisiin?

HEUNIn näkemyksen mukaan naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen raportoinnin tulisi olla oikeus saada salassa pidettäviä tietoja. Esitetyt tiedonsaantioikeudet eivät ole riittävät.

Raporttoijalla tulisi HEUNIn näkemyksen mukaan olla laajat tiedonsaantioikeudet, jotta raportoija voi seurata valtion huolellisuusvelvoitteen toteutumista, eli sitä, miten hyvin valtio kykenee suojelemaan naisia heihin kohdistuvilta ihmisoikeusloukkauksilta, eli tässä tapauksessa sukupuolistuneelta väkivallalta. Koska huolellisuusvelvoite sisältää velvollisuuden ehkäistä, tutkia ja rangaista väkivallantekoja, ei meidän nähdäksemme tämän tehtävän toteuttaminen onnistu ilman laajempaa tiedonsaantioikeutta. Väkivallan suhteellisen yleisyyden takia raportoijan tulisi kuitenkin käyttää tätä tiedonsaantioikeutta ainoastaan perustelluissa tilanteissa. Tällaisia tilanteita voisivat olla esimerkiksi toistuvat väkivaltatilanteet, joissa uhri ei ole pyynnöstään huolimatta saanut asiaankuuluvaa apua. Kyseeseen voi siten tulla tiedon saaminen viranomaistoiminnasta, kuten sosiaali- ja terveysturvaviranomaisilta sekä esitutkintaviranomaisilta. Raporttoijalla tulisi siten myös olla oikeus saada salassapidettäväksi luokiteltuja esitutkinta- ja tuomioistuinaineistoja.

Salassapidettävää ja muuta arkaluontoista yksilöön liittyvää tietoa tulee luonnollisesti käsitellä mitä suurimmalla tarkkuudella ja yksilön tietosuojaa missään tapauksessa vaarantamatta.

Muut huomiot esitysluonnoksesta

Jotta raportoijan tehtävä olisi mahdollisimman vaikuttava, edellytetään riittäviä resursseja, ml. vaikuttamistyöhön ja viestintään. Myös yhteistyö keskeisten naisiin kohdistuvan väkivallan vastaista työtä tekevien järjestöjen kanssa on tärkeä sisällyttää osaksi mandaattia, ja tälle yhteistyölle tulee kehittää toimivat rakenteet. Tämä voitaisiin toteuttaa esim. järjestöverkoston muodossa, jonka raportoija olisi velvollinen kutsumaan koolle.

Ollus Natalia
HEUNI - YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti